

Т. М. Титаренко

СПОСОБИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРАКТИК ПОБУДОВИ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ

Розглянуто можливості оптимізації особистісної життєпобудови через практики створення автобіографії. Показано, що збільшення кількості версій життєпису, поліпшення його спрямованості та усвідомленості сприяють кращому засвоєнню набутого досвіду та адекватнішому плануванню майбутнього. Людина переходить від констатування низки подій до їхнього переосмислення, пошуку причинно-наслідкових зв'язків, відкриття нових сенсів. Серед конкретних способів оптимізації практик побудови життєвого шляху через автобіографування запропоновано такі: реконструкцію як “латання дірок” в особистісній історії, інструментом чого стає наратив, який змінює композиційно-сміслові аспекти автобіографії; новий монтаж уже відомих наративів, інструментом чого стає ментатив; фрагментацію наративу, що сприяє розширенню, розгалуженню значущих смислів; оновлену фокалізацію, що передбачає зміни его-центрованого та его-децентрованого фокусів оповідання, забезпечуючи збагачення комунікативної структури тексту; переадресацію – змінювання адресатів оповідання, що, впливаючи на комунікативну структуру тексту, змінює і структуру ціннісно-сміслову; рефлексування – допомогу в усвідомленні ціннісно-сміслових, нормативно-регулятивних акцентів у розгортанні саможиттєпису та демаркацію кордонів, переходів між звичними, повсякденними практиками і практиками ризикованими, перетворювальними.

Ключові слова: практики життєпобудови, реконструкція життєпису, ментативний монтаж, фрагментація життєвої історії, фокалізація оповідання, переадресація автонаративу, рефлексування, демаркація кордонів.

Проблема. На жаль, сьогодні на всі практики життєконструювання здійснюється нечуваний за інтенсивністю, непрогнозованістю, тривалістю і травматичністю вплив навколишнього середовища. Наслідком подій, що тривають на сході країни, є численні обриви звичних контекстів, що забезпечували фонове практикування. Змінюються способи самореалізації, цінності, уподобання, ускладнюються чи навіть розриваються давні стосунки, у когось навіть руйнується ідентичність. Людина потребує досить багато часу, щоб виробити нові способи

практикування і написати на їхній основі нові життєві історії, переорієнтувати власний життєвий шлях.

Поширені практики автобіографування як розгорнуті чи стислі життєписи виникають, редагуються, переінтерпретовуються кожного разу, коли людина опиняється в критичній ситуації, постає перед необхідністю життєвого вибору, усвідомлює власні життєві домагання, потребує постановки нових життєвих завдань, вироблення оптимальних стратегій їхнього розв'язання. Коли зовнішні умови стають майже нестерпними, як це відбувається протягом останніх місяців, потреба в активізації практик автобіографування дещо гальмується. Але після глобальної кризи, в епіцентрі якої ми всі перебуваємо, думається, така потреба зазвучить у повний голос.

Значущі для особистості культурні тексти вступають з нею у діалоги, породжуючи численні контексти як середовище її існування. Особистість привносить у такі діалоги власні смисли, свої життєві і сімейні історії, набутий досвід. Отже, автобіографування як конструювання життєвого шляху складається на взаємоперетинах цих культурно-індивідуальних контекстів.

Мета статті: проаналізувати текстуалізовані практики побудови життєвого шляху та розробити способи оптимізації автобіографування.

Практикування відбувається не лише в дієвій, а й у текстовій, наративізованій і ментативізованій формах. Сьогодні термін “наратив” використовують досить широко: пишуть навіть про візуальні і графічні наративи, про наративні онлайнві ігри, але ми тяжіємо до класичного розуміння наративу як вербальної історії. Різні тексти можуть мати різні ступені наративності відповідно до самої історії, тобто змісту наративу, і дискурсу, тобто способу, завдяки якому наративний зміст виявляється, представляється оточенню. Так, за М.-Л. Райан, абсолютно наративний текст може демонструвати зовсім невисоку наративність, якщо в ньому повідомляється повноцінна історія, але прогресія подій гальмується авторськими описами, коментарями та інтроспекціями (див. [5, с. 22–23]).

Переосмислюючи власний досвід чи плануючи майбутнє, людина вдається до все більшої чи меншої кількості версій. Хтось стає ригіднішим у своїх інтерпретаціях, а хтось набуває гнучкості і мудрості, навчаючись бачити своє життя з дуже різних ракурсів, враховувати все більше різноманітних контекстів. Тут не може бути однозначного позитиву-негативу, правильних чи неправильних оцінок того, що відбувалося. Жодна з оповідних версій історії життя не є кращою чи правильнішою щодо інших, вона просто інакша.

Оскільки розповіді про життя реально це життя змінюють, впливаючи на способи його конструювання, то, якщо таких розповідей про один і той самий період стає більше, зміни, що відбуваються, можна вважати зваженішими, осмисленішими, більш підготовленими. Але сподіватися, що кожна людина колись створить зовсім несуперечливу цілісну історію про все своє життя, навряд чи доцільно.

У сучасній гуманітаристиці автобіографії розглядають як соціальні культурні практики [6; 8]. На думку В. Подороги, автобіографія розпочинається з певної подієвої точки, так званої “малої смерті” – “метаної” (див. [9, с. 153]). Метаною фіксує кризовий розрив історії життя особистості, що супроводжується обов’язковою зміною ціннісно-смыслових домінант. Лише переживши таку “малу смерть”, людина відчуває нагальну потребу переінтерпретувати і переформатувати своє життя. Саме ця потреба і стає тригером для чергових версій життєконструювання.

Автобіографії дуже рідко витримуються в якомусь одному жанрі. Частіше це поліжанрові рефлексивні тексти, з елементами героїчного епосу і мелодрами, сповіді і повчання. Віднесення цих текстів до автобіографічного жанру передбачає, за Ф. Леженом, наявність трьох складових автобіографічного “я”: автора, наратора і головної дійової особи [3]. Автобіографії не є суцільно авторськими, оскільки вони складаються під відчутним впливом певних біографічних канонів, у тексти нерідко включають перекази батьківських спогадів, фольклорні елементи, цитати з відомих книжок, фільмів, навіть пісень. Є також мемуарні доповнення, тобто оповідання від третьої особи.

Головна дійова особа автобіографії – це власний бажаний, ідеалізований, більш-менш нафантазований, вимріяний образ, який творить автор, лише частково усвідомлюючи міру власної гри з реальністю, і транслює наратор зі своїми варіаціями, що залежать від його ставлення до слухача, міри довіри, ступеня взаєморозуміння. І всі ці три творчі автобіографічні “я” постійно перебувають у складній взаємодії, безперервному діалозі.

За нашим припущенням, саме автобіографічні текстуалізовані практики є підґрунтям особистісного життєконструювання, підґрунтям побудови життєвого шляху. Автобіографію розглядатимемо як розповідь людини про себе, своє життя у вигляді зв’язного сюжетного оповідання. Автобіографічні практики – це не тільки діяльність зі створення автобіографічних текстів, а й діяльність зі створення самої автобіографії (життєтворчість, конструювання індивідуальної міфології) [6]. В автобіографічних практиках вербалізування, осмислювання, рефлексування ніколи не є завершеними, вони завжди тривають.

Першим способом оптимізації автобіографування є *спосіб реконструкції*. Мається на увазі робота з усунення обривів контексту – “латання” дірок в особистісній історії. Інструментом такого “латання” стає наратив як композиційно-смісловий компонент автобіографії. “Цілісність минулого, теперішнього і майбутнього не можна сконструювати і пояснити, її можна лише уявити і розповісти; історія без дірок, контекст без провалів можливі лише як оповідання” [1, с. 167].

Схильна до наративу особистість (“казкар”) переосмислює і структурує досвід відповідно до якогось сюжету, а таких сюжетів під рукою повсякчас чимало: і про любов, і про війну. Мінімальною наративною одиницею автобіографії стає новий зв’язок між певними життєвими подіями чи введення нового міні-контексту, позиції, з якої розглядатиметься світ історії [5].

Наступний спосіб оптимізації автобіографування – новий *монтаж* уже відомих, апробованих людиною наративів. Інструментом такого монтажу може стати ментатив, який разом із наративом відносять до композиційно-сміслових утворень.

Завдяки ментативу особистість потрапляє у “за-текст”, виходить за межі одного конкретного наративу. Так створюється нова композиція, окремі наративи поєднуються в новий сюжет, що працює на переживання власного життя як неперервності, вмотивованої послідовності, невимушеної каузальності. Так певна екстраординарна подія згодом втрачає свою надмірну вагу і стає просто елементом подієвого ряду чи, навпаки, якийсь малоусвідомлений на певному життєвому етапі епізод раптом набуває вирішального значення у світлі нових подій, планів і намірів.

Ще один спосіб оптимізації автобіографування – *фрагментація* наративу, тобто виникнення своєрідних наративних пауз, семантично навантажених пустих місць у наративній конструкції, завдяки яким відсутність текстуально оформлених зв’язків сприймається як значуще мовчання, яке говорить нам про героя щось дуже важливе, що неможливо передати словами.

Невербалізовані частини наративу, порожнини, створюють напруження в наративній конструкції, як слушно зауважує В. Ш. Кривонос [2]. І ця конструкція ніби розпадається на окремі внутрішньо завершені фрагменти. Водночас порожнини породжують смисловою місткість тексту як цілого. Заразом наративна конструкція маркує та посилює структурну роль порожнин, надаючи їм функції семантичних зв’язок, що поєднують розриви в оповідній тканині.

Паузи, порожнини, темпоральні перерви, зяння в сюжеті свідчать не лише про залежність подієвого ряду від пам’яті оповідача, механізмів його самоцензури [4], психічного стану чи мотиваційно-

ціннісних утворень. Це внутрішньо виправданий прийом сюжетоскладання. Завдяки паузам сюжетно-нарративна інтрига переривається, розгалужується. Функція порожнин – у переведенні уваги з цікавих сюжетних ходів на справжню історію глибинного, інтимного життя автора. Згадаймо славнозвісні “МХАТівські паузи”, які тримають глядачів у стані драматичного напруження, стимулюючи їхнє співавторство у трактуванні того, що відбувається на сцені.

Лакуни в пам’яті не лише сприяють появі вимислу замість чіткого фактажу, а й створюють передумови для вибухового, несподіваного смислородження, виникнення нових життєвих горизонтів. Це відбувається завдяки виникненню між дійсністю і фантазією так званої “нічийної землі” (термін А. Мунте, автора автобіографії “Легенда про Сан-Мікеля”). Як пише Г. М. Шевців, “у пам’яті події постійно рухаються, шліфуються до невпізнання, пристосовуються, набувають форми та кольору наших бажань. ... Процес пригадування пережитого можна трактувати як напругу особистості в зусиллі зібрати та возз’єднати себе... Автобіограф вибудовує не лише текст автобіографії, а й саме життя. Тому певні моменти він піддає тривалому шліфуванню” [9, с. 151].

До описаних способів оптимізації життєвого шляху додамо зміну фокусу автобіографування – *фокалізацію* (термін К. Брукса і Р. П. Уоррена). Її слушно вважають ресурсом пристосування особистості до життєвого контексту, необхідною умовою комунікації і когніції [5, с. 281]. Фокалізацію визначають як окремий ракурс, сегмент текстової сітки, комунікативний фільтр, тип авторської позиції, міні-контекст [там само, с. 28].

Які фокалізації людина звичайно використовує в автобіографуванні? За Ж. Женеттом, їх три: нульова (коли “всезнавший” оповідач говорить більше, ніж відомо будь-якому його персонажу), внутрішня (коли оповідач говорить тільки те, що знає персонаж) і зовнішня (коли оповідач говорить менше, ніж знають персонажі) (див. [7]). У соціально-психологічному контексті внутрішню можна називати его-центрованою, а зовнішню – его-децентрованою.

Коли, наприклад, автобіографії будуються на основі нульової фокалізації, автор-всезнайко всіх повчає, виховує, гіпнотизує, не беручи до уваги жодної іншої точки зору. Це суцільні нав’язливі монологи без спроб уявити погляди співрозмовника, без поваги до інших думок та оцінок. До таких автобіографічних практик осмислення досвіду нерідко схильні колишні політики на пенсії.

Его-центрований фокус передбачає сконцентрованість на собі, своїх вдалих і невдалих життєвих виборах, утілюваних домаганнях, реалізованих життєвих завданнях. Цей фокус виключає високу ймовір-

ність правдивого самозображення. І не тільки тому, що “головним ворогом автобіографії є сором”, як слушно зауважує Шевців. Адже така “абсолютна правдивість рівнозначна абсолютній справедливості, досконалості і свободі на всій планеті. Завдяки творчій фантазії і пам’яті автобіограф стає співцем свого життя” [9, с. 152].

У випадку еґо-децентрованості акцент робитиметься на людях, з якими наратора в різні часи зводила доля, на їхніх впливах на його життя. Аналізуватимуться різні життєві обставини, які провокували відповідні дії і вчинки, екстремальні ситуації, без яких життєва траєкторія могла стати іншою. Цей фокус автобіографії виводить її читача (слухача) в більш широкий культурно-політичний, історико-економічний контекст, спрямовує його увагу на ті аспекти життя, які не залежать безпосередньо від виборів і рішень наратора.

Щоб оптимізувати життєконструювання, бажано стимулювати до хоча б тимчасової зміни фокусу оповідання: у випадку еґоцентричності сприяти децентралізації, та навпаки.

Не менш ефективним способом оптимізації практик життєконструювання є *переадресація* – змінювання адресатів оповідання, що насамперед впливає на комунікативну структуру тексту, а вже через неї на ціннісно-смыслову.

Кому адресована оповідь про себе і своє життя? По-перше, якомусь реальному слухачеві (читачеві, нараторові) з числа значущих Інших чи випадкових попутників. По-друге – певному ідеальному реципієнтові, який справді зміг би зрозуміти все, що хоче передати наратор. І таким ідеальним співрозмовником інколи стає для розповідача кохана людина, а для клієнта – його психотерапевт. А по-третє, автонаратив, безумовно, адресований самому собі, адже завдяки побудові такої розповіді людина відкриває для себе нові смисли, висвітлює приховані взаємозв’язки між подіями свого життя та його активними і пасивними співучасниками. Відповідно до кожного з адресатів автобіографічний текст зазнає дуже відчутних змін, адже з кожним автор вступає у своєрідний діалог. Ціннісно-смыслові, нормативно-регулятивні акценти в кожному з таких віртуальних діалогів змінюються, інколи майже на протилежні.

Якщо допомагати авторові час від часу переключатися з одного адресата на іншого, коли він викладає історію власного життя, це сприятиме розхитуванню певної лінійної логіки його оповідання і таким чином посилюватиме рефлексування. Залежно від адресата, який зрозуміє, підтримає, буде пишати, заздрити чи засуджувати, змінюватиметься і фокус оповідання, і монтаж уже усталених, раніше сконструйованих наративів.

Отже, наступний спосіб оптимізації практик автобіографування – *спрямоване рефлексування*, допомога в усвідомленні того, куди людина рухається.

Коли ми говоримо про спрямоване рефлексування, маємо на увазі пряму чи латентну відповідь на запитання: заради чого створюється певна життєва історія, що хоче сказати нею собі чи іншим її автор?. Тобто йдеться про смислове навантаження текстуалізованих практик життєконструювання, неможливе без аналізу причинних мереж, які вибудовуються.

Якщо розглядати психотерапевтичний контекст переосмислення життєвого шляху, то цей спосіб спрямування рефлексивної активності видається дуже ефективним. Адже нерідко розповідь клієнта переповнюється дрібними деталями, які пом'якшують структуру автонаративу і виконують функцію психологічного захисту. Людина не готова до усвідомлення окремих аспектів свого життя і намагається сховатися за зайві подробиці, несуттєві відгалуження від магістральної лінії життєпису. І тоді психотерапевту доводиться своїми репліками і запитаннями пробуджувати енергію оповідача, привносячи не лише динамічність, а й певну векторність, цілеспрямованість у його оповідання.

Досить поширений спосіб оптимізації практик побудови життєвого шляху – це рефлексування з приводу меж, границь між знайомим, звичним, і новим, невідомим. Цей спосіб дістав назву *демаркації кордону*, переходу між повсякденними практиками і практиками перетворювальними, яких чекає чи навіть вимагає від нас сьогоденне життя.

Екзистенційні ситуації, про які йдеться, допомагають осмисленню досвіду існування на межі між знайомим і незнайомим світами, коли людина не відчуває себе належною до якось одного з них, а живе ніби на лінії розмежування, інтенсивно намагаючись і автономізуватися, і по-новому самоідентифікуватися, і виробити оновлені способи діалогування з оточенням.

Оскільки рубіж, межа, вододіл між знайомим, звичним, повсякденним існуванням і новим, невідомим буттям стає актуальним місцем особистісної текстуалізованої життєпобудови, то моделювання такої межі можливо оптимізувати завдяки правильно організованій психотерапевтичній взаємодії.

Практики побудови життєвого шляху можна диференціювати на професійні, сімейні, громадянські та інші. На такому ракурсі важливо зосередитися в перспективі, щоб побачити, чи впливають провідні сфери життєдіяльності на особисті життєписи.

У майбутньому також передбачається зосередитися на основних векторах, що утворюють модель життєконструювання, і подивитись, як саме описані способи оптимізації життєпису відбиваються на

конфігурації персональних практик, спрямованих на самоідентифікування, освоєння значущої для особистості комунікативної території і смислопородження відповідно до відрізка життєвого шляху.

Висновки. Оскільки розповіді особистості про власне життя реально це життя змінюють, то збільшення кількості версій та поліпшення їхньої якості сприяє переосмисленню набутого досвіду та плануванню майбутнього. Людина переходить від констатування низки подій до їхнього переосмислення, пошуку причинно-наслідкових зв'язків, відкриття нових сенсів.

Способами оптимізації практик побудови життєвого шляху через автобіографування є:

1) *реконструкція* – “латання” дірок в особистісній історії, інструментом чого стає наратив, що змінює композиційно-сміслові аспекти автобіографії;

2) новий *монтаж* уже відомих, апробованих наративів, інструментом чого стає ментатив;

3) *фрагментація* наративу, що сприяє розширенню, розгалуженню значущих для автобіографії смислів;

4) оновлена *фокалізація* автобіографування, що передбачає зміни фокусу оповідання з его-центрованого на его-децентрований чи навпаки, забезпечуючи збагачення комунікативної структури тексту;

5) *переадресація* – змінювання адресатів оповідання, що насамперед впливає на комунікативну структуру тексту, а вже через неї – на ціннісно-сміслову;

6) *рефлексування* – допомога в усвідомленні ціннісно-сміслових, нормативно-регулятивних акцентів у розгортанні саможиттєпису;

7) *демаркація* кордону, переходу між звичними, повсякденними практиками і новими, ризикованими, перетворювальними практиками, яких чекає від нас життя.

Л і т е р а т у р а

1. Козловски П. Культура постмодерна: Общество-культурные последствия технического развития: пер. с нем. П. Козловски. – М.: Республика, 1997. – 240 с.
2. Кривонос В. Ш. Пустоты в нарративной структуре “Героя нашего времени” М. Ю. Лермонтова [Электронный ресурс] / В. Ш. Кривонос // Narratorium. – 2012. – № 2 (4). – Режим доступа: <http://narratorium.rggu.ru/article.html?id=2628910>.
3. Лежён Ф. В защиту автобиографии. Эссе разных лет: пер. с фр. / Ф. Лежён // Иностранная литература. – 2000. – № 4. – С. 110–122.
4. Переходцева О. В. Память и наратив в современной английской литературе: М. Эмис и Дж. Барнс : автореф. дис. на соиск учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.01.03 “Литература народов стран зарубежья (европейская и

- американская литература)» / О. В. Переходцева ; Саратов. гос. ун-т им. Н. Г. Чернышевского. – М., 2013. – 23 с.
5. *Татару Л. В.* Нарратив и культурный контекст / Л. В. Татару. – М. : Ленанд, 2011. – 288 с.
  6. *Топорков А. Л.* Российско-французская летняя школа “Автобиографические практики в культурном контексте” / А. Л. Топорков // Антропологический форум. – 2008. – № 10. – С. 387–395.
  7. *Усманова А. Р.* Фокализация [Электронный ресурс] / А. Р. Усманова // Энциклопедия культуры и общества. – Режим доступа : http://glossword.info/index.php/term/_6ea3ab6f59585aac955b57a162a4a253536e60b15c94ac92576b596869a09b66955798a6539aaa575d71719f546fa1a2a8b1af6857a6a25e545763ac699aa46661.xhtml.
  8. *Шевців Г. М.* Автобіографічна пам'ять як необхідна умова конструювання автобіографічного нарративу / Г. М. Шевців // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Серія: Літературознавство. – 2011. – Вип. 1 (2). – С. 153–159.
  9. *Шевців Г. М.* Сучасний стан дослідження автобіографічної проблематики в гуманітарних науках / Г. М. Шевців // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Серія: Літературознавство. – 2013. – Вип. 1 (1). – С. 149–156.

References

1. Kozlovski, P. (1997). *Kultura postmoderna: Obshchestvenno-kulturnye posledstviya tekhnicheskogo razvitiya* [Postmodern Culture: Social and cultural consequences of technological development]. Moscow: Respublika (rus).
2. Krivonos, V. Sh. (2012). Pustoty v narrativnoy strukture “Geroya nashego vremeni” M. Yu. Lermontova [Voids in the narrative structure of “Heroes of our time” by Mikhail Lermontov], *Narratorium*, no 2(4), available at : <http://narratorium.rgg.u.ru/article.html?id=2628910> (rus).
3. Lezhyon, F. (2000). V zashchitu avtobiografii. Esse raznykh let [In defense of autobiography. Essays in different years]. *Inostrannaya literatura* [Foreign Literature], 4, 110–122 (rus).
4. Perekhodtseva, O. V. (2013). *Pamyat i narrativ v sovremennoy angliyskoy literature: M. Emis i Dzh. Barns* [Memory and narrative in contemporary English literature: M. Amis and J. Barnes], Abstract of Ph. D. dissertation, Saratov State University, Moscow (rus).
5. Tataru, L. V. (2011). *Narrativ i kulturnyy kontekst* [Narrative and cultural context]. Moscow: Lenand (rus).
6. Toporkov, A. L. (2008). Rossiysko-frantsuzskaya letnyaya shkola “Avtobiograficheskie praktiki v kulturnom kontekste” [Russian-French Summer School “Autobiographical practices in a cultural context”], *Antropologicheskiiy forum* [Anthropological Forum], 10, 387–395 (rus).
7. Usmanova, A. R. (2014). Fokalizatsiya [Focalization]. In *Entsiklopediya kultury i obshchestva* [Encyclopedia of culture and society], available at : http://glossword.info/index.php/term/_6ea3ab6f59585aac955b57a162a4a253536e

[60b15c94ac92576b596869a09b66955798a6539aaa575d71719f546fa1a2a8b1af6857a6a25e545763ac699aa46661.xhtml](https://doi.org/10.6000/1929-5455.2021.350308) (rus).

8. Shevtsiv, H. M. (2011). Avtobiohrafichna pamiat yak neobkhdna umova konstruiuvannya avtobiohrafichnoho naratyvu [Autobiographical memory as a necessary condition for autobiographical narrative constructing]. *Naukovi zapysky Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. H. S. Skovorody*. Seria: Literaturyznavstvo [Scientific Notes of Kharkiv National Pedagogical University named by G. S. Skovoroda. Series: Literature], 1(2), 153–159 (ukr).
9. Shevtsiv, H. M. (2013). Suchasnyy stan doslidzhennia avtobiohrafichnoi problematyky v humanitarnykh naukakh [The current state of research autobiographical issues in the humanities]. *Naukovi zapysky Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. H. S. Skovorody*. Seria: Literaturyznavstvo [Scientific Notes of Kharkiv National Pedagogical University named by G. S. Skovoroda. Series: Literature], 1 (1), 149–156 (ukr).

Титаренко Т. М. Способы оптимизации практик построения жизненного пути

Рассмотрены возможности оптимизации личностного жизнепостроения через практики создания автобиографии. Показано, что увеличение количества версий жизнеописания, улучшение его направленности и осознанности способствуют лучшему усвоению приобретенного опыта и более адекватному планированию будущего. Человек переходит от констатирования ряда событий к их переосмыслению, поиску причинно-следственных связей, открытию новых смыслов. Среди конкретных способов оптимизации практик построения жизненного пути через автобиографирование предложены следующие: реконструкцию как “штопанье дыр” в личной истории, инструментом чего становится нарратив, изменяющий композиционно-смысловые аспекты автобиографии; новый монтаж уже известных нарративов, инструментом чего становится ментатив; фрагментацию нарратива, способствующую расширению, разветвлению значимых смыслов; обновленную фокализацию, предполагающую смены эго-центрированного и эго-децентрированного фокусов повествования, обеспечивая обогащение коммуникативной структуры текста; переадресацию – смену адресатов рассказа, что, воздействуя на коммуникативную структуру текста, меняет и структуру ценностно-смысловую; рефлексирование – помощь в осознании ценностно-смысловых, нормативно-регулятивных акцентов в разворачивании самоописания и демаркацию границ, переходов между обычными, повседневными практиками и практиками рискованными, преобразовательными.

Ключевые слова: практики жизнепостроения, реконструкция жизнеописания, ментативный монтаж, фрагментация жизненной истории, фокализация повествования, переадресация автонарратива, рефлексирование, демаркация границ.

Tytarenko T. M. Ways of Optimizing the Practices of Life Course Construction

The opportunities of personal life construction through creating autobiography practices are considered. Increasing the number of life description versions,

improvement of its directivity and awareness contribute to best learning from the gained experience and to more adequate planning of the future. A person moves from the series of events to their rethinking, search for causal relationships, opening new meanings. Among the specific ways of optimization practices of life course construction through the autobiography the following ways are suggested: reconstruction as “patching up of the holes” in a personal story, instrument of which becomes the narrative, which changes the composition and meaning aspects of autobiography; new assembling of known narratives, tool of which is mentative; the narrative’s fragmentation that promotes the expansion of meaningful senses; updated focalization which means the change of ego-centered and ego-decentered narrative focuses, providing the enrichment of communicative structure of the text; the change of story’s addressees, that influences the communicative structure of the text and alters value-semantic structure; reflexing – the help in realizing of value-semantic, norm and regulative accents in the unfolding of self-description and borders demarcation, the transitions between the ordinary, everyday practices and risky transforming practices.

Key words: practices of life construction, reconstruction of life description, mentative assembling, fragmentation of life story, narrative focalization, narrative redirection, reflexing, demarcation of borders.

© Титаренко Т. М.

В. В. Шусть

СТАНОВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТРУКТУРІ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ

Природа становлення політичних цінностей розглядається в трьох аспектах: 1) як значущість, 2) як вибір, 3) як феномен, що характеризується певними ознаками. Наголошується, що політичні цінності сприймаються завжди як суб’єктивні, тому що не існує політичної реальності поза її суб’єктами: самі по собі явища політичної реальності не мають значущості – значущістю їх наділяють суб’єкти сприйняття – індивід чи суспільство. Політичні цінності аналізуються як структурний елемент усєї ціннісної сфери особистості, пов’язаний з елементами політичної реальності, в якій здійснює інтеракцію індивід: визначаючи його важливість або малозначущість, людина тим самим виявляє ціннісне ставлення до політичного явища. Звертається увага на те, що політичні цінності не залишаються незмінними апріорі і змінюються при стиканні з новими чинниками політичного життя суспільства. Вибір цінностей людиною значною мірою визначається характером її виховання та освіти, а також життєвим досвідом. Цей вибір у цілому не детермінований для людини: зміна політичних цінностей відбувається шляхом інтеріоризації нових політичних цінностей в існуючу ціннісну систему особистості та зміни сили кожної політичної цінності